

**KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHDA SUN'IY INTELLEKT
TEXNOLOGIYALARINING IMKONIYATLARI VA ULARNING
SAMARADORLIGI**

Bahodirov Muhammad Umedjon o'g'li

*O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasining
magistratura bitiruvchisi, mustaqil izlanuvchilikka nomzod.*

Bugungi kunda korrupsiya butun dunyo bo'ylab jiddiy muammo sifatida e'tirof etilib, davlatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Korrupsiya nafaqat davlat boshqaruvi va biznes jarayonlariga, balki jamiyatning umumiy ahvoriga ham zarar yetkazadi. Shu sababli, korrupsiyaga qarshi kurashish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Sun'iy intellekt texnologiyalari, zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalari bilan birgalikda, korrupsiyaga qarshi kurashda samarali vositalardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu texnologiyalar yordamida korrupsion faoliyatlarni aniqlash, oldini olish va nazorat qilish imkoniyatlari oshib bormoqda. Shu munosabat bilan, sun'iy intellektning korrupsiyaga qarshi kurashdagi imkoniyatlari va ulardan foydalanish samaradorligi haqida ilmiy tadqiqot olib borish nihoyatda muhimdir.

Mazkur tadqiqotda, sun'iy intellekt texnologiyalarining korrupsiyaga qarshi kurashda qanday qo'llanilishi, ularning samaradorligi va kelajakdagi istiqbollari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalangan holda korrupsiyaga qarshi kurashishning huquqiy va amaliy jihatlari o'rganiladi.

Birinchi navbatda, sun'iy intellekt tushunchasiga ta'rif beradigan bo'lsak, sun'iy intellekt (SI) — bu insonning intellektual qobiliyatlarini texnik vositalar yordamida imitatsiya qilishga qaratilgan texnologiyalar to'plamidir. Sun'iy intellekt tizimlari o'rganish, tushunish, tahlil qilish va qaror qabul qilish kabi qobiliyatlarni o'z ichiga oladi. Bu texnologiyalar, asosan, mashinani o'rganish, tabiiy tilni qayta ishlash, kompyuter ko'rish va ekspert tizimlari kabi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi.

Sun'iy intellekt texnologiyalari korrupsiyaga qarshi kurashish jarayonlarida

keng ko'lamda qo'llanilishi mumkin. Quyida ushbu texnologiyalarning ayrim qo'llanish usullari keltirilgan:

Korrupsion xavflarni aniqlash va prognoz qilish: Sun'iy intellekt algoritmlari yordamida korrupsion faoliyatlarning aniqlanishi va prognoz qilinishi mumkin. Ushbu tizimlar katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish orqali shubhali holatlarni aniqlaydi va kelajakda yuz berishi mumkin bo'lgan korrupsion harakatlarni oldindan belgilaydi.

Auditorlik va nazorat tizimlarini avtomatlashtirish: Sun'iy intellekt texnologiyalari yordamida auditorlik va nazorat jarayonlarini avtomatlashtirish orqali inson omilini kamaytirish va jarayonlarning samaradorligini oshirish mumkin. Bu esa korrupsion amaliyotlarning kamayishiga olib keladi.

Shikoyat va murojaatlarni qayta ishlash: Sun'iy intellekt asosida ishlab chiqilgan tizimlar fuqarolar tomonidan yuborilgan shikoyat va murojaatlarni avtomatik qayta ishlaydi va tegishli choralarni ko'rish uchun vakolatli organlarga yetkazadi.

O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish borasida bir qator huquqiy hujjatlar va davlat dasturlari ishlab chiqilgan. Ushbu dasturlar doirasida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari ham mavjud. Quyidagi amaliy jihatlar e'tiborga loyiq:

- Ma'lumotlarning ochiqligi va shaffofligi. Sun'iy intellekt texnologiyalari yordamida davlat organlarining ma'lumotlari ochiqligi va shaffofligini ta'minlash orqali korrupsiyaga qarshi kurashish samaradorligini oshirish mumkin.
- Korrupsiya xavfini baholash tizimlari. Sun'iy intellekt asosida korrupsiya xavfini baholash tizimlarini joriy etish orqali davlat organlarining faoliyatida shubhali harakatlarni oldindan aniqlash va ularning oldini olish imkoniyati yaratiladi.
- Huquqni muhofaza qilish organlarining imkoniyatlarini kengaytirish. Sun'iy intellekt texnologiyalari yordamida huquqni muhofaza qilish organlarining korrupsiyaga qarshi kurashishdagi texnik imkoniyatlarini kengaytirish va ularning samaradorligini oshirish mumkin.

O'zbekiston Respublikasida axborot-texnologiyalaridan foydalanish jadal tus olishi bilan xalqaro doiralarda ham O'zbekiston Respublikasida korrupsiya darajasi tushib borayotganligini ko'rish mumkin.

Xalqaro **Transparency international** platformasida O'zbekistonda korrupsiya darajasi 2013-yildan hozirgi kunga qadar muntazam tushib borganligini ko'rish mumkin. Masalan, 2022-yildan hozirgi kunga qadar mamlakatdagi korrupsiya darajasi bo'yicha 2 o'ringa balandlashib, reytingdagi 180 mamlakatdan 121-o'rinni qayd etgan.

Bu kabi korrupsiya darajasi tushib borishida qilinayotgan ishlar qatorida axborot-kommunikatsiya vositalaridan keng foydalanishni ham alohida ta'kidlash lozim.

Biroq, shuni ta'kidlab o'tish lozimki, O'zbekiston Respublikasida korrupsiya darajasi hamon jahon mamlakatlari bo'yicha o'rtacha darajasiga yetib kelmagan. Shu bois, hali bu borada ko'plab ishlar amalga oshirilishi bugungi kunda o'ta dolzarb masala hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashning huquqiy asoslari Konstitutsiya, Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risidagi qonun va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar bilan mustahkamlangan. O'zbekiston Respublikasining 2017-yil 3-yanvardagi "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni korrupsiyaga qarshi kurashishning asosiy prinsiplarini, davlat organlarining vazifalari va vakolatlarini belgilaydi. Ushbu qonunda korrupsiyaga qarshi kurashda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham ta'kidlangan.

O'zbekiston Respublikasi korrupsiyaga qarshi kurashda sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etishda birinchi navbatda axborot tizimlari va ma'lumotlarning ochiqligi va shaffoqligiga katta e'tibor qaratmoqda. Elektron hukumat tizimlari, davlat xizmatlarini raqamlashtirish va boshqa axborot-kommunikatsiya texnologiyalari korrupsiyani kamaytirishda muhim rol o'ynamoqda.

- Elektron hujjat almashinuvi va ma'lumotlar bazalari: Sun'iy intellekt texnologiyalari yordamida davlat organlari o'rtasida elektron hujjat almashinuvi

tizimlari va yagona ma'lumotlar bazalari yaratilishi, korrupsiya xavfini kamaytiradi va shaffoflikni oshiradi. Bu tizimlar orqali hujjatlarning noqonuniy o'zgartirilishiga yo'l qo'yilmaydi.

- Davlat xaridlarining ochiqligi: Sun'iy intellekt texnologiyalari davlat xaridlarining ochiqligini ta'minlashda ham muhim ahamiyatga ega. Elektron davlat xaridlari platformalari orqali barcha tenderlar va xaridlar shaffof amalga oshiriladi, bu esa korrupsiya xavfini sezilarli darajada kamaytiradi.

Sun'iy intellekt texnologiyalarining korrupsiyaga qarshi kurashda qo'llanilishi huquqni muhofaza qilish organlarining texnik imkoniyatlarini kengaytiradi va ularning samaradorligini oshiradi.

- Ma'lumotlarni tahlil qilish va tergov jarayonlari: Sun'iy intellekt tizimlari katta hajmdagi ma'lumotlarni tez va samarali tahlil qilish imkoniyatiga ega. Bu huquqni muhofaza qilish organlariga korrupsion harakatlarni aniqlash va tergov jarayonlarini tezlashtirish imkonini beradi.
- Vaqtni tejash va inson xatolarini kamaytirish: Sun'iy intellekt texnologiyalari yordamida avtomatlashtirilgan tahlil va tergov jarayonlari vaqtni tejashga va inson xatolarini kamaytirishga yordam beradi. Bu esa korrupsiyaga qarshi kurashning samaradorligini oshiradi.

O'zbekiston Respublikasida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalangan holda korrupsiyaga qarshi kurashish borasida qator amaliy tajribalar o'tkazilmoqda. Bunda quyidagi natijalar qayd etildi:

- Davlat xizmatlari raqamlashtirilishi: Davlat xizmatlarining raqamlashtirilishi orqali ko'plab xizmatlar elektron shaklda ko'rsatilmoqda, bu esa korrupsiya xavfini kamaytiradi va shaffoflikni oshiradi.
- Davlat xaridlarining shaffofligi: Elektron davlat xaridlari platformalari orqali barcha xaridlar shaffof amalga oshirilishi ta'minlanmoqda, bu esa korrupsiya xavfini sezilarli darajada kamaytiradi.

Korrupsiyaga qarshi kurashda sun'iy intellekt texnologiyalarining qo'llanilishi nafaqat korrupsion harakatlarni aniqlash va oldini olishda, balki davlat boshqaruvi tizimining umumiy samaradorligini oshirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasida ushbu texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini yanada kengaytirish va rivojlantirish zarur. Sun'iy intellekt texnologiyalarining korrupsiyaga qarshi kurashdagi samaradorligi, ularning nazariy va amaliy jihatlarini chuqur o'rganish orqali yanada oshirilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi;
2. O'zbekiston Respublikasining 2017 yil 3 yanvardagi "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni;
3. Amundsen, I. (2020). "Research on Corruption: A Policy Oriented Survey". CMI Reports;
4. Ramayah, T., et al. (2016). "Using artificial intelligence for detecting and preventing corruption: A case study". Journal of Financial Crime;
5. Klitgaard, R. (1988). "Controlling Corruption". University of California Press;
6. Transparency International. (n.d.). "Corruption Perceptions Index". Retrieved from: <https://www.transparency.org/en/cpi>;
7. World Bank. (2020). "Combating Corruption". Retrieved from: <https://www.worldbank.org/en/topic/governance/brief/anti-corruption>.